

מהי ספרות מינורית?*

ז'יל דלו ופליקס גואטרי

בדיוק כך, לא עסקנו כאן אלא בתכנים ובצורתם: ראש מורכן – ראש מורם, משולשים – קווי מגוז. ואמנם, בתחום הביטוי, ראש מורכן מוטה (בהתאם לכללין) הצילום, ראש מורם מוטה (בהתאם לכללין) הצליל. אבל כל עוד הביטוי, צורתו ועיוות-צורתו אינם נבחנים כשלעצמם, לא נשיג מוצא ממשי. אפילו לא ברמת התכנים. רק הביטוי מראה לנו את הדרך (Procédé)¹. קפקא אינו מעלה את בעיית הביטוי באופן מופשט אוניברסלי, אלא בנוגע לספרויות המכונות "ספרויות מינוריות" – למשל הספרות היהודית בוורשה או בפראג. ספרות מינורית איננה ספרות הנכתבת בשפה מינורית, אלא דווקא זו שמיעוט מייצר בשפה מאז'ורית. מכל מקום, המאפיין הראשון של ספרות מינורית הוא שבשפה מוטבע מקדם חזק של דה-טריטוריאליזציה. כך, קפקא מגדיר את המבוי הסתום החוסם בפני היהודים בפראג את הנישה לכתיבה והופך את הספרות שלהם לכלתי אפשרית: הוסר האפשרות לא לכתוב, הוסר האפשרות לכתוב בגרמנית, הוסר האפשרות לכתוב אחרת.² הוסר האפשרות לא לכתוב מכיוון שהתודעה הלאומית, בהיותה בלתי יציבה או מדוכאת, עוברת בהכרח דרך הספרות ("המאבק הספרותי משיג צידוק ממשי בקנה המידה הגדול ביותר שבאפשר"). עבור היהודים [בפראג], הוסר האפשרות לכתוב אלא בגרמנית פירושו תחושת מרחק בלתי ניתנת לגישור מן הטרטוריאליזציה הצ'כית הפרימיטיבית; וחוסר האפשרות לכתוב בגרמנית, פירושו הדבר דה-טריטוריאליזציה של האוכלוסייה הגרמנית עצמה, מיעוט מדכא המדבר שפה המנותקת מן ההמונים, כמו "שפת נייר" או שפת תחבולות; ודבר זה נכון עוד יותר לגבי היהודים, שמהווים חלק מן המיעוט הזה ובה בעת הם מודרים ממנו. כמו "צוענים שחטפו תינוק גרמני בעריסה". בקיצור, הגרמנית של פראג היא שפה שעברה דה-טריטוריאליזציה, היא מתאימה לשימושים מינוריים ומוזרים (בהקשר אחר ניתן להשוות זאת למה שהשחורים מסוגלים לעשות עם [השפה] האמריקאית).

המאפיין השני של ספרויות מינוריות הוא שהכל בהן פוליטי. בספרויות ה"מאז'וריות", לעומת זאת, **העניין האישי** (המשפחתי, הזוגי וכו') נוטה לחבור לעניינים אחרים, אישיים לא פחות, והמילייה החברתי משמש בתור סביבה ורקע; אף אחד מן העניינים האדיפאליים האלה אינו בלתי נמנע במיוחד או הכרחי, אבל הם מהווים "גוש חוסם" אחד במרחב גדול יותר. הספרות המינורית שונה לחלוטין: בשל המרחב הצר שלה, כל עניין אישי מקושר מיד לפוליטי. העניין האישי נעשה אפוא נחוץ הרבה יותר, הכרחי, הוא מועצם כמו מבעד למיקרוסקופ כיוון שבתוכו רוחש סיפור אחר לגמרי. במובן זה, המשולש המשפחתי מתחבר למשולשים אחרים – מסחריים, כלכליים, ביורוקרטיים, משפטיים – הקובעים את ערכיו. כאשר קפקא מונה

"Qu'est-ce qu'une littérature mineure?", Gilles Deleuze et Félix Guattari, *Kafka, Pour une littérature mineure*, Les éditions de Minuit, Paris, 1975, ch. 3

מצרפתית: אריאלה אולאי. תורת המתרגמת נתונה להנן חבר על הערותיו

1. למלה procédé יש מובן כפול: דרך, ותהליך. בגלל השיבות ממד המרחב בעבודתם של דלו וגואטרי נבחרתי לתרגם את המלה ל"דרך" (המתרגמת).

2. וראו מכתב ברירד מינוי 1921 (Franz Kafka, *Correspondance*, p. 394, וכן הערותיו של ואגנבאך, Klaus Wagenbach, *Franz Kafka, Années de jeunesse*, Mercure, Paris, 1967, p. 84

3. "עידון הניגוד בין אבות לבנים והאפשרות לדבר עליו" (פרנץ קפקא, יומנים 1910-1913, תרגום חיים איזק, שוקן, ירושלים ותל אביב, 1978, עמ' 160-161).

הפערים בין תרגומי יצירותיו של קפקא לעברית ובין תרגומיהן לצרפתית הריב אותי במקומות רבים לתרגם מחדש מובאות מיצירותיו של קפקא שדלו וגואטרי מנתחים. זאת לא כדי להציג תרגום ראוי יותר של קפקא – שהרי התרגום שלי אינו נסמך על המקור בגרמנית – אלא כדי לאפשר לקורא העברי להכיר במידת-מה את הטקסט של קפקא כפי שדלו וגואטרי קראו אותו. ועם זאת, בהערות הובאו התרגומים הקיימים בעברית, וכן מראי מקום.

4. יומן, 25.12.1911: "גם אם העניין נהנה לעצים ביישוב העץ עד תומו. בכל זאת אין אותה מגיע אל גבולותיו, שבהם הוא מתקשר אל עניינים דומים לו במהותו, יותר מכל אתה מגיע אל

הגבול בפוליטיקה. ולא עוד אלא אתה אפילו שואף לראות גבול זה קודם שהוא ישנו ותכופות למצוא בכל מקום גבול זה המצטמצם והולך [...] מה שמרחש למטה בין גדולי הספרות והוא בבחינת מרחף לא הכרחי של הכנין, כאן הוא מתחלל לאור היום, מה שגורם שם התקהלות רגעית, כאן הוא מביא ליד מה שאינו פחות מן ההכרעה על חייהם ומותם של הכלי (לעיל, הערה 3, עמ' 162-163).

5. אני נשענת על הצעתו של גבי אש לתרגם את המונח *énonciation* ל"הגדה" ואת ביטוי *énoncé* ל"היגד" (המתרגמת).

6. "בחינים החיצוניים הכפופות היא בטלה ממעשה ומתפורת תדיר" (לעיל, הערה 3, עמ' 160).

7. יזמנים, 25.12.1911: "אבל הספרות יותר משהיא עניין לתולדות הספרות עניין העם היא" (לעיל, הערה 3, עמ' 162).

8. עיין בהכנות לנישואין בכפר: "אין תשש כל עוד משתמשים בצורה הסתמית on במקום ב'אני'". שני הסובייקטים מופיעים: "איני צריך אפילו ללכת לבשר. זה לא הכרחי. אני שולח לשם את נופי הלבוש..." - בעוד המספר נשאר במיטה כמעין חיפושית (*coléoptère, lucane,* *dianneton*) אין ספק, אפשר לראות כאן מקור היעשות חיפושית של גריגור ב"מסמורפוזה" וכך גם קפקא עצמו מוותר על פגישה עם פליצה ומעדיף להישאר שכוב במיטתו. אבל בדיוק כך, ב"מסמורפוזה", החיה לובשת ערך של היעשות טמטמת ואיננה מאייכת עוד את הקפאון של סובייקט ההגדה.

9. רלו וגואטרי מריבם להשתמש במונח *agencement*, שפירושו לתבר משהו לדבריה אחר, להרכיב אותו עליו ולהאמינו. המונח מבוסס על המונח *agence* - מסוף, סניף או סוכנות - ולכן נהרתי לתרגמו ל"מיסוף", מונח המשמר גם את הויקא למסוף, נקודת התחברות הפועלת בויקא לרשת של נקודות כמותה, וגם את פעולת ההתחברות (המתרגמת).

בין מטרתיה של הספרות המינורית את "טיהור הקונפליקט המעמדת אבות ובנים ואת האפשרות לדון בקונפליקט זה"³, אין מדובר בפנטסמה אדיפאלית, אלא בתוכנית פוליטית: "גם כאשר ניתן יהיה להרהר בעניין האישי בנחת, לא נגיע עד הגבולות שבהם הוא מתלכד לגוש אחד עם עניינים מקבילים נוספים; נגיע דווקא לגבול שמבחינ אותו מן הפוליטיקה. ואף נרחיק לכת ונשתדל לתפוס אותו עוד בטרם היותו שם, וכן לאתר בכל מקום את הגבול הזה ההולך ומתהדק [...] מה שבקרב ספרויות גדולות מתרחש למטה ומהווה מרתף שאינו הכרחי למבנה כולו, מתרחש כאן באור יום; מה ששם מעורר התקהלות חולפת מוביל כאן ללא פחות מאשר עצירת החיים או מוות"⁴. המאפיין השלישי של ספרות מינורית הוא שהכל מקבל בה ערך קולקטיבי. למעשה, כיוון שבספרות מינורית הכשרונות אינם מצויים בשפע, אין תנאים ההולמים הגדה⁵ אישית. מן הסוג של "רבי-אמן" כזה או אחר, כזו שאפשר להפרידה מן ההגדה הקולקטיבית. למעשה, במצב זה של נדירות הכשרונות יש משום יתרון, והוא מאפשר לדמות משהו שונה מספרות של רבי-אמנים: מה שהסופר לבדו אומר כבר מהווה פעולה משותפת, ומה שהוא אומר או עושה הוא בהכרח פוליטי, גם אם האחרים אינם חושבים כך. כל היגד נגוע בשדה הפוליטי. אבל מעל לכל, כיוון שהתודעה הקולקטיבית או הלאומית "לעתים קרובות איננה פעילה בחיים החיצוניים והיא תמיד בתהליך של התפרקות"⁶, הספרות היא שמוצאת את עצמה ממלאת את התפקיד הזה ואת פונקציית ההגדה הקולקטיבית ואף המהפכנית: למרות הסקפטיות, הספרות היא שמייצגת סולידריות פעילה; ואם הסופר נמצא בשוליים או מרוחק מן הקהילה השברירית שלו, מצב זה מכשיר אותו לכטא קהילה פוטנציאלית אחרת. לבדות את האמצעים של תודעה אחרת ורגישות אחרת. כמו הכלב ב"חקירותיו של כלב", שבבדידותו מחפש אחר **מדע אחר**. בתוך כך, המכונה הספרותית לוקחת את תפקיד המכונה המהפכנית העתידה לבוא, וזאת כלל לא מסיבות אידיאולוגיות, אלא כיוון שהמכונה הספרותית היא לבדה נחושה למלא אחר התנאים של הגדה קולקטיבית שאינם בנמצא במקום אחר במילייה זה: **הספרות עניין העם היא**⁷. לפני קפקא הבעיה מתייצבת במונחים אלה. ההיגד אינו מפנה לסובייקט של ההגדה, שהוא סיבתו, ואף לא לסובייקט של ההיגד, שהוא תוצאתו. אין ספק, קפקא חשב זמן-מה בקטגוריות מסודרות אלה של שני סובייקטים - המחבר והגיבור, המספר והדמות, החולם והנחלם.⁸ אבל מהר למדי הוא ויתר על עקרון המספר, כשם שלמרות הערצתו לגינתה, הוא התנגד לספרות של מחבר או של רבי-אמן. העכברה יזופינה מוותרת על אימוני השירה הפרטיים שלה כדי להתמוגג בהגדה הקולקטיבית של "המונם של אינספור גיבורי עמנו". זהו מעבר מן החיה שעברה אינדיבידואליזם לעדר או לריבוי הקולקטיבי: שבעה כלבים מוזיקליים. ושוב ב"חקירותיו של כלב", ההיגדים של החוקר הבודד נוטים למיוסוף⁹ ההגדה הקולקטיבית של הזן הכלבי, גם אם קולקטיביות זו עדיין איננה - או שכבר איננה - בנמצא. אין סובייקט, יש רק **מיסופים קולקטיביים של הגדה** - והספרות מבטאת אותם רק אם הם אינם כפויים מבחוץ, ורק אם הם קיימים בתור עוצמות שטניות העתידות לבוא או בתור כוחות מהפכניים שיש לבנות. הבדידות של קפקא פותחת אותו לכל מה שמתרחש כיום בהיסטוריה. האות ק' כבר אינה מציינת מספר וגם לא גיבור, אלא מיוסוף שהוא יותר דמוי-מכונה, מסוף שנעשה קולקטיבי יותר ככל שהיחיד המצוי

בו מחובר יותר לבדידותו (רק ביחס לסובייקט יכול היחיד להיפרד מן הקולקטיב ולנהל את ענייניו הפרטיים).

שלושת המאפיינים של הספרות המינורית הם הדה-טריטוריאליזציה של השפה, ההתחברות של היחיד למיידית-הפוליטי, והמיסוף הקולקטיבי של ההגדה. אפשר לומר ש"מינורית" כבר אינו מאפיין ספרויות מסוימות, אלא הוא מאפיין את התנאים המהפכניים של כל ספרות המצויה בקרב ספרות המכונה "גדולה" (או "מבוססת"). גם מי שלרוע מזלו נולד בארץ של ספרות "גדולה" צריך לכתוב בשפת הארץ, כפי שיהודי צ'כי כותב בגרמנית וכפי שאוזבקי כותב ברוסית. לכתוב כמו כלב החופר לעצמו גומה, כמו עכבר החופר מחילה, ובתוך כך למצוא את נקודת התת-התפתחות שלו, את הניב שלו, עולם שלישי משלו. מדבר משלו. היו דיונים רבים בשאלה מהי ספרות שוליים, וגם מהי ספרות פופולרית, פרולטרית וכו'. כל עוד אין מתחילים במושג אובייקטיבי יותר, כמו ספרות מינורית, קשה לקבוע את אמות המידה. האפשרות לכונן מבנים אימון מינורי, אפילו בשפה מאזוודית, היא לבדה מאפשרת להגדיר ספרות פופולרית, ספרות שוליים וכו'.¹⁰ רק במחיר זה, הספרות נעשית למכונת ביטוי קולקטיבית של ממש, מוכנה ומזומונה לטפל בתכנים ולתרגלם. קפקא מדייק ואומר שספרות מינורית בשלה הרבה יותר לעבד את חומריה.¹¹ מדוע קיימת מכונת ביטוי זו, ומהי? אנחנו יודעים שהיא מקיימת יחסי דה-טריטוריאליזציה מרובים עם השפה: זהו מצבם של יהודים שעזבו את הצ'כית בומן שעזבו את הסביבה הכפרית, אבל זהו גם מצבה של הגרמנית כ"שפת נייר". ואפשר אף להרחיק לכת, להדוף הלאה את התנועה הזו של הדה-טריטוריאליזציה בביטוי. אלא שיש שתי דרכים אפשריות לעשות זאת: להעשיר באופן מלאכותי את הגרמנית, להתפית אותה בכל האמצעים, בסימבוליזם, באוניריום, במובן אוטורי, במסמן חבוי. זוהי האסכולה של פראג – גוסטב מייירנק (Meyrink) ורבים אחרים, ובהם מכס ברוד.¹² אבל מן הניסיון הזה עולה מאמץ נואש לרה-טריטוריאליזציה סימבולית על בסיס של ארכיטיפים, קבלה ואלכימיה, מאמץ המדגיש את הנתק מן העם ומוצא פתרון פוליטי רק בציונות, בתור "חלום [השיבה] לציון". מהר מאוד קפקא יבחר בדרך האחרת, או, ליתר דיוק, ימציא דרך אחרת. הוא יבחר בשפה הגרמנית של פראג, כפי שהיא, בעצם עליבותה. תמיד להדחיק לכת בדה-טריטוריאליזציה... מרוב תסכנות. כיוון שאוצר המלים יבש, לעורר אותו בעוצמה. כנגד כל שימוש בשפה שהוא סימבולי, או אפילו משמעותי, או סתם שימוש מסמן, להציע שימוש מועצם בלבד. להגיע לביטוי מושלם ולא מעוצב, ביטוי חומרי מועצם. (האם, בתנאים אחרים, לא נוכל לדבר על אותן שתי דרכים אצל ג'ויס ובקט? שניהם אימים, שניהם נתונים בתנאים מדהימים לספרות מינורית. תהילתה של ספרות מעין זו היא בהיותה מינורית, כלומר מהפכנית, לעומת כל ספרות. שימוש באנגלית ובכל שפה אצל ג'ויס. שימוש באנגלית ובצרפתית אצל בקט. אבל ג'ויס אינו חדל לפעול מתוך שגשוג והיקבעות יתר [surdétermination], והוא מבצע את כל הרה-טריטוריאליזציות שבעולם. בקט פועל מתוך יובש וחסכנות, מתוך דלות מרצון. הוא מקצין את הדה-טריטוריאליזציה עד שלא נותר עוד כלום פרט לעוצמות).

כמה אנשים חיים כיום בתוך שפה שאינה שלהם? כמה אנשים כבר אינם יודעים – או עדיין אינם יודעים – את שפתם, ובקושי יודעים את

10. על הקושי בקביעת אמות המידה המרכזיות וההכרח להתחיל במושג "ספרות מאזור שני" עיין Michel Ragon, *Histoire de la littérature prolétarienne en France*, Albin Michel, Paris, 1974

11. יומנים, 25.12.1911: "זכרונה של אומה קטנה אינו קטן מזכרונה של אומה גדולה, מכאן שהיא מעכלת את החומר המצוי באופן יסודי יותר" (לעיל, הערה 3, עמ' 161-162).

12. עיין אצל ואגנבאך (לעיל, הערה 2), בפרק המצוין "פראג במפנה המאה", העוסק במצבה של השפה הגרמנית בצ'כוסלובקיה ובאסכולת פראג.

השפה המאזונית שנכפה עליהם להשתמש בה? זו בעיה של מהגרים, ובעיקר של ילדיהם. בעיה של מיעוטים. בעיה של ספרות מינורית, אבל גם בעיה של כולנו: כיצד לחלץ מתוך שפתך-שלך ספרות מינורית המסוגלת לחפור בשפה ולהוליך אותה בעקבות קו מהפכני חמור? כיצד להיעשות לנווד ולמהגר ולצועני בתוך שפתך-שלך? קפקא אומר: לגנוב תינוק בעדיסה, להלך על החבל הדק.

מכל שפה, עשירה או ענייה, נובעת דהיטריטוריאליזציה של הפה, של הלשון ושל השיניים. הפה, הלשון והשיניים מוצאים את הטריטוריאליזציה הפרמיטיבית שלהם במזון. כשהם מתמסרים להגייה של צלילים מתחוללת בפה. בלשון ובשיניים דהיטריטוריאליזציה. יש אפוא הפרדה מסוימת בין אכילה לדיבור – ויותר מכך, למרות מה שנראה, בין אכילה לכתיבה: ללא ספק ניתן לכתוב תוך כדי אכילה, יותר מאשר לדבר תוך כדי אכילה. אבל הכתיבה הופכת את המלים לדברים המסוגלים להתחרות במזון. הפרדה בין תוכן לכתיבה. לדבר, ובעיקר לכתוב, פירושו לצום. קפקא מפגין אובססיה קבועה למזון, ובייחוד למזון המובהק, שהוא החיה, או הבשר, ולקצב, ולשיניים, לשיניים גדולות ולא מצוחצחות או לשיני הזהב.¹³ זו אחת הבעיות המרכזיות שיש לקפקא עם פליצה. גם צום הוא תמה קבועה בכתיבה של קפקא, כתביו הם היסטוריה ארוכה של צום. אמן הצום, שקצבים משיגים עליו, מסיים את הקריירה שלו לצד חיות פרא שאוכלות בשר נא, מציבות כך את המבקרים לפני חלופה מורטת עצבים. הכלבים מנסים למלא באוכל את פיו של הכלב מ"חקירותיו של כלב" כדי שיחדל מלשאול שאלות – וגם כאן החלופה מורטת עצבים: "מדוע לא פשוט לסלק אותי ולאסור עלי לשאול שאלות? לא, זה לא מה שרצו; אכן, לאף אחד לא התחשק כלל לשמוע את שאלותי, אבל דווקא בגלל שאלות אלה היססו לגרש אותי."¹⁴ הכלב ב"חקירותיו של כלב" מתנדנד בין שני מדעים, מדע התזונה, שהוא מדע האדמה, מדע הראש המורכן ("מהיכן האדמה לוקחת את המזון הזה?"), ומדע המוזיקה, מדע האוויר, המדע של הראש המזמר, כפי שמעידים שבעת הכלבים המוזיקליים בהתחלה והכלב המזמר בסוף: ביניהם דווקא מתקיים משהו משותף. כיוון שהמזון יכול להגיע מלמעלה, ומדע התזונה אינו מתקדם אלא באמצעות הצום, כפי שגם המוזיקה חרישית באופן מוזר.

בדרך כלל, השפה אמנם מפצה על הדחיטוריאליזציה שלה באמצעות דהיטוריאליזציה של המובן. היא חדלה להיות איבר של מובן, היא הופכת להיות מכשיר של המובן.¹⁵ בתור מובן מילולי (sens propre), המובן הוא שמקצה את הצלילים במסגרת ההוראה (הדבר או המצב של הדברים שהמלה מורה [désigne] עליהם), ובתור מובן פיגורטיבי הוא מקצה את הדימויים והמטפורות (הדברים האחרים שבתנאים או בהיבטים מסוימים המלים מתייחסות אליהם). אם כן, מדובר לא רק ברהיטוריאליזציה רוחנית, ב"מובן", אלא גם ברהיטוריאליזציה פיזית, באמצעות מובן זה עצמו. בדומה, השפה אינה קיימת אלא באמצעות המובחנות וההשלמה של סובייקט של הגדה בזיקה למובן. ושל סובייקט של היגד בזיקה לדבר שמורים עליו, באופן ישיר או באמצעות מטפורה. שימוש רגיל מעין זה בלשון (langage) יכול להיקרא **אקסטנסיבי** או **דפונטיבי**: פונקציה שמחוללת רהיטוריאליזציה של השפה (כך הכלב המזמר בסוף "חקירותיו של כלב"

13. עקביותה של תמת השיניים אצל קפקא: חסנא הקצב: סדנת רחוב לקצבים; הלסתות של פליצה; הסירוב לאכיל כשר אלא כאשר הוא שוכב עם פליצה במריאנבר. ראו Michel Cournot, *Nouvel Observateur*, 17.4.1972: "אתה שיש לך שיניים כה גדולות". זהו אחד הטקסטים היפים ביותר על קפקא. אצל ז'אק קרול אפשר לפגוש ניגוד דומה בין אכילה לדיבור ומצא רומח באי-מובן (non-sense).
14. "אם כך, יכלו לגרש אותי, לטרב לשמוע את שאלותי. לא, זאת לא רצו לעשות. אמנם לא רצו לשמוע את שאלותי, אבל דווקא בגלל השאלות הללו לא רצו לגרש אותי" (פרנק קפקא, "חקירותיו של כלב", מאור של פאבק, תרגום אברהם כרמל, שוקן ירושלים ותל אביב, 1994, עמ' 193).
15. דלז, כמו פילוסופים פוסטסטרוקטורליסטים צרפתים אחרים, משתמש במונח sens ככפל משמעות – כיוון, ומובן. ב-1968 הקדיש דלז ספר ל"מובן" – הלוגיקה של המובן. למונח זה יש משמעות נוספת: חוש. במקומות מסוימים מרפרר דלז גם למשמעות זו (המורגמת).

16. המשפט: "לבסוף הרגיש כי מדברים הם אליו, אך הוא לא הבין את הברחה. אונזו שמעו רק את קול הרעש, שמילא את כל החלל ומבעדו נשמע כעין צליל ממושך ובלתי משתנה, כצלילי צצצות אנוידי" (פרנק קפקא, המשפט, תרגום ישרון קשת, שוקן, ירושלים ותל אביב, תשכ"ו, עמ' 78).
17. יומנים, 20.8.1911: "חי אני רק פה ושם במלה קטנה, שבתנועתה ("פרוץ" למעלה) אני, למשל, מאבד לרגע את ראשי חסר התועלת. האות הראשונה והאות האחרונה הן התחלה והסוף של הרגשתי הדיגית" (לעיל, הערה 3, עמ' 48).
18. "בלי לדרוש גם משמעות, הרי הביטוי 'אחרון' הוסיף להיות בעיני סוד מעורר דאגה" (יומנים, 24.12.1911, לעיל, הערה 3, עמ' 158: בתרגום לצרפתית נכתב sens, "מובן"), בעיקר משום שחזר מדי חודש בחודשו. קפקא עצמו מעלה את האפשרות שכיוון זה נותר חסר מובן מתוך עצלות ו"סקרנות לשה". זהו הסבר שלילי המעלה את החוסר או את איך-האנונים, כפי שוואגנבאך דן בהם. לעתים קרובות קפקא מציג – או מסתיר – כך את מושאי תשוקתו. בתרגום לעברית של היומנים, סוף החודש מכונה "האחרון", כלומר היום האחרון בחדש. כאן בחרתי לתרגם את המונח ל"סוף החודש", כיוון שהמובאה הקצרה שדלו וגואטרי בחרו אינה מאפשרת להבין ש"האחרון" הוא היום האחרון בחדש והוא מציין את המצוקה הכספית של סוף החודש (המתרגמת).
19. פרנק קפקא, מכתב אל אבא, מכתבים אל מילנה, תרגום עדנה קורנפלד, שוקן, ירושלים ותל אביב, תשל"ו, עמ' 103. על ההיקסמות של קפקא משמות פרטיים, ובראש בראשונה מילה שהוא ממצא. ראו יומנים, 11.2.1913 (לעיל, הערה 3, עמ' 231-232, באשר לשמות של "גור דין").
20. בחרתי לתרגם את המושג devenir "ליהיעשות", ולא ל"התהוות" (התרגום הפילוסופי המקובל) כיוון שהוא מאפשר לבטא

מאלץ את הגיבור לשבור את הצום: כמוכן מסוים זו הדיאפאליוזיה). או הנה: המצב של השפה הגרמנית בפראג, בתור שפה מיובשת, מעורבבת בצ'כית וביידיש. תאפשר את ההמצאה של קפקא. כיוון שזה כך ("זה כך, כיוון שזה כך", נוסחה אהובה על קפקא, פרוטוקול של מצב הדברים...), נונח את המובן, נבליע אותו. נותיר ממנו רק שלד או מגורת נייר: א. בעוד הצליל שבוטא (articulé) היה רעש שעבר דה-טריטוריאליזציה, אבל שעבר דה-טריטוריאליזציה במובן, כעת הצליל עצמו הוא שיעבוד דה-טריטוריאליזציה מוחלטת. ללא פיצוץ. הצליל או המלה שיחצו את הדה-טריטוריאליזציה החדשה הזו אינם שייכים לשפה מובנת, אף שהם נובעים ממנה, והם אינם מוזיקה או שירה מאורגנת, גם אם הם נראים כך. ראינו זאת – הצפצוף של גריגור שטרף את המלים, הציוץ של העכבר, השיעול של הקוף; וגם הפסנתרן שאינו מנגן. הזמרת שאינה שרה ומיילדת את השיר שלה מכך שאינה שרה. הכלבים המוזיקאים. שהם מוזיקאים בכל גופם עד כדי כך שאינם מפיקים מוזיקה. בכל מקום, קו של ביטול חוצה את המוזיקה המאורגנת. כשם שקו של דליפה חוצה את השפה המובנת. כדי לשחרר חומר זה אקספרסיבי שמדבר בשביל עצמו ואינו זקוק לעיצוב.¹⁶ לשון זו שנעקרה מן המובן, שהושגה במובן, שמוטרלת באופן פעיל את המובן – לשון זו אינה מוצאת עוד את כיוונה אלא בהדגשה של המלה, בהטעמה שלה: "אני חי זעיר פה וזעיר שם, בתוך מלה קטנה, בהטעמה שבשלה אני מאבד לרגע את ראשי הלא-נחוץ [...] הדרך שלי להרגיש קרובה לזו של דג".¹⁷ הילדים מיומנים מאוד בתרגיל הבא: לחזור על מלה שניתן לנחש את מובנה רק במעומעם, ולגרום לה לרטוט (בתחילת הטירה ילדי בית הספר מדברים מהר כל כך שאי אפשר להבין מה הם אומרים). קפקא מספר כיצד, בתור ילד, הוא חזר על ביטוי של אביו בשביל לשזור אותו בחוט של איי-מובן (non-sens): "סוף החודש, סוף החודש..."¹⁸ השם הפרטי, שאין לו מובן בעצמו, הוא נוח במיוחד לתרגיל זה: מכתבים אל מילנה, עם ההדגשה על ה"יו"ד, מתחיל באזכור: "יווני או רומאי, שנקלע בשוגג לבוהמיה. ואנס לציכית ונכבד באופן ההטעמה"; ואז, באומדן מדויק יותר, באזכור "אשה שנושאים אותה על כפיים, למלטה מתוך העולם הזה, למלטה מתוך האש". הדגש מסמן את הנפילה שהיא תמיד אפשרית, או להפך, את "זינוק האושר שאת בעצמך מזנקת עם משאך".¹⁹

ב. נראה לנו שיש הבדל מסוים, גם אם יחסי ומעודן, בין שני האזכורים של השם מילנה: הראשון קשור לסצינה נרחבת ופיגורטיבית. מעין פנטסמה; השני כבר מועצם הרבה יותר ומסמן נפילה או קפיצה בתור סף של עוצמה המוכלת בשם הפרטי עצמו. הנה מה שקורה כשמובן מנוטרל באופן פעיל: כפי שוואגנבאך אומר, "יידה של המלה על העליונה, היא מחוללת במישרין את הדימוי". אבל כיצד להגדיר את הדרך הזאת? מן המובן נותר רק מה שמאפשר לנחש את קווי המגוץ. כבר אין הצבעה על משהו בעקבות המובן המילולי, וגם לא הקצאת מטפורות בעקבות המובן הפיגורטיבי. הדבר כמו הדימויים, אינו מעצב אלא רצף של מצבים עוצמתיים, קנה מידה או מסלול של עוצמות טהורות שניתן להלך בו בכיוון זה או אחר, מלמעלה למטה או מלמטה למעלה. הדימוי הוא המסלול הזה עצמו, הוא נעשה היעשות:²⁰ היעשות-[שלי-אדם]-כלב, היעשות-[שלי-כלב]-אדם, היעשות-קוף או היעשות-חיפושית ולהפך. אנוחנו כבר אינו נמצאים במצב של שפה עשירה רגילה,

בעברית טוב יותר את השימושים השונים שדלו וגואטרי עושים במושג זה, שחוא מרכזי בתאוריה שלהם. שמרתי על התרגום הזה גם כאשר המשפט העברי נשמע צורם, למשל "נעשה היעשות", כדי לתת ביטוי למאפיין של דלו וגואטרי לעבור מזהירות קבועות - כמו דימוי צילומי - לשטף, לעוצמות, למסלולים (המטרגמה).

21. הפרשנויות של חוקרי קפקא ביוצרות ביותר בעניין זה, משום שהן נצמדות למטפורות: כך, מרתה רוברט (Roberta), טוענת שההורים הם כמו כלבים, או, מאחר שזוהגים באמן כמי שרעב ללחם, קפקא הופך אותו לאמן הצום. או, מאחר שזוהגים בו ככפריזיט, הוא הופך אותו לשרץ ענקי (Oeuvre complètes, Cercle du livre précieux, t. V. p. 311). נראה לנו שזו תפיסה פשטנית של המכונה הספרותית. רוביגרייה התעקש על ההרס של כל מטפורה בידי קפקא.

22. "המטפורות הן אחד מן הדברים הרבים המביאים לידי ייאוש מן הכתיבה" ופרנץ קפקא, יזמנים, 1914 - 1921. הרגיש חיים איזק, שקוף, ירושלים ותל אביב, 1979, עמ' 167.

23. ראו למשל הפכתב לפולק, 1902. 4.2. (לעיל, הערה 2, עמ' 26 - 27).

24. ראו H. Vidal Sephiha, "Introduction à l'étude de l'intensif," *Langues* 18, June 1970, pp. 104-120 שואלים את המלה "מתוח" (tenseur) מוזן פרנסואז ליוטאר. שמשמש בה כדי לציין את היחס שבין ההעצמה לליבדו.

25. ניתן להשוב שכל נוסחה שמלווה מונח שלילי של כאב, של מחוש, של פחד, של אלימות, יכולה להתפרק כדי להחזיק רק בערך הגבולי שלה, כלומר בערך העצמתי שלה: למשל המלה sehr בגרמנית. "מאוד", שבאה ממלה בגרמנית עילית בינונית - ser, "סואב" (שם).

שבה המלה כלב, למשל, מצביעה ישירות על בעל חיים וניתן ליישמה כמטפורה לדברים אחרים (כך שנוכל לומר "כמו כלב").²¹ יומן, 1921: "המטפורות הן אחד הדברים הגורמים לי להתייאש מן הספרות".²² קפקא משמיד במתכוון כל מטפורה, כל סימבוליות, כל משמעות, לא פחות מאשר כל הצבעה. המטמורפוזה היא ההפך הגמור מן המטפורה. כבר אין מובן מילולי, וגם לא מובן פיגורטיבי, אלא חלוקה של מצבים במנועד של המלה. הדבר והדברים האחרים אינם אלא עוצמות שצלילים או מלים שעברו דה-טריטוריאליזציה באים אחריהן לפי התוואי של קו המגו. אין מדובר עוד בדמות שבין ההתנהגות של החיה וזו של האדם. ופחות מכך במשחק מלים. אין עוד חיה או אדם, כיוון שכל אחד מחולל דה-טריטוריאליזציה באחר, בחיבור של השטף, ברצף הפיך של עוצמות. מדובר בהיעשות שכוללת דווקא את מרב ההבדלים בתור הבדלי עוצמות. הצטייה של סף, עלייה או נפילה, שפל או זקפה, דגש של מלה. החיה איננה מדברת "כמו" האדם אלא היא מוציאה מתוך השפה טונליות חסרת משמעות; המלים עצמן אינן "כמו" חיות, אלא, בדרךן שלהן, הן נאחזות, נובחות ושרוצות, בהיותן כלבים, חרקים או עכברים בלשוניים במובהק.²³ להרטיט רצפים, לפתוח את המלה לעוצמות פנימיות שלא נשמעו כמותן, בקיצור, שימוש עוצמתי ולא-מסומן בשפה. יתרה מזאת. אין עוד סובייקט של ההגדה או סובייקט של ההיגד: אין מדובר עוד בסובייקט של ההיגד שהוא כלב, וסובייקט ההגדה נשאר "כמו" אדם; וגם אין מדובר בסובייקט של ההגדה שהוא "כמו" חיפושית, וסובייקט ההיגד נשאר אדם. מדובר בתנועה מעגלית של מצבים המהווים היעשות-הדדית, בתוך מישוף שהוא בהכרח מרובה או קולקטיבי.

במה מצב הגרמנית בפראג - אוצר מלים מיושב, תחביר שגוי - מעודד שימוש זה? באופן כללי ניתן לכוון את היסודות הבלשוניים, שונים ככל שהם, עוצמתיים או מתוחים (tenseurs). הם מבטאים את "המתחים הפנימיים של שפה". זה המובן שבו הבלשן וידאל ספיחה (Sephiha) מכנה עוצמתי "כל כלי בלשני המאפשר למתוח את המונח עד הקצה או לחצות אותו". תוך שהוא מציין תנועה של השפה לעבר הקטבים שלה. לעבר מכאן ואילך או משם והאלה הפיכים.²⁴ וידאל ספיחה מראה היטב את מגוון היסודות האלה היכולים להיות מלות מפתח (passe-partout), פעלים או מלות יחס שמקבלים מובן כלשהו; פעלים חוזרים או עוצמתיים בלבד, כמו בעברית; מלות חיבור, מלות קריאה, תוארי הפועל; ומונחים שיש להם קונוטציות של כאב.²⁵ נוכל גם לצטט את ההדגשות הפנימיות במלים, את פונקציית הצרימה שלהן. אלא שנראה ששפה של ספרות מינונית מפתחת במיוחד את השימושים המתוחים או העוצמתיים האלה. ואגנבאך, בעמודים המצוינים שבהם הוא מנתח את הגרמנית של פראג, המושפעת מן הצ'כית, מצטט בתור מאפיינים של השפה הזאת את השימוש הלא-נכון במלות יחס; את השחתת הכינוי (pronominal); את השימוש בפועלי מפתח (כמו Giben), המציין את הסדרה "לשים, לשבת, להניח, להרים", והופך משום כך לעוצמתי; את הריבוי והרציפות של תוארי הפועל; את השימוש בקונוטציות של כאב; את החשיבות של ההדגשה בתור מתח שהוא פנימי למלה, ואת חלוקת העיצורים והתנועות כמו צרימה פנימית. ואגנבאך מתעקש על כך: כל מאפייני העליבות האלה של השפה נמצאים אצל קפקא, אבל הם באים לידי שימוש יצירתי... לטובת הסכנות חדשה. אקספרסיביות חדשה, גמישות

26. ואגנבאך (ולעיל, הערה 2), עמ' 88-88, בעיקר עמ' 78, 81, 88.
27. יזמנים, 15.12.1910. ולעיל, הערה 21.
33. עמ' 21.

חדשה, עוצמתיות חדשה.²⁶ "כמעט אף מלה אחת שאני כותב אינה תואמת את חברתה. אני שומע את העיצורים מתחככים זה בזה בקול פחי. והתנועות מלוות אותם בזמרה ככּוּשִׁים בהצגה."²⁷ **השפה חדלה להיות מייצגת, וזאת כדי להימנע עד לקצותיה או לגבולותיה.** את המטמורפוזה הזו מלווה קונוטציה של כאב – למשל כאשר המלים נעשות יבבות של כאב אצל גריגור, או הצעקה של פרנץ, "בבת אחת ובטון אחד". חשבו על השימוש בצרפתית בתור שפה מדוברת בסרטים של גודאר. גם שם יש הצטברות של תוארי פועל ומלות חיבור סטריאוטיפיים. שמרכיבים את כל המשפטים: עליבות משונה שהופכת את הצרפתית לשפה מינורית בצרפתית; מהלך יצירתי המחבר את המלה ישירות לדימוי; אמצעי שמגיה בסוף הרצף בקשר לעוצמתיות של הגבול "זה מספיק, מספיק, נמאס מזה"; עוצמה מוכללת המתנגשת בתנועה הפנורמית שבה המצלמה מסתובבת ונעה כמגב בלי לזוז, גורמת לדימויים לרטוט.

אולי הלימוד ההשוואתי של השפות מעניין פחות משמעניין הלימוד של הפונקציות הלשוניות שאותה קבוצה משתמשת בהן בשפות שונות: דרלשוניות ואפילו רב-לשוניות. דק לימוד הפונקציות המגולמות בשפות מובחנות מביא בחשבון במישורן את הגורמים התברתיים, את יחסי הכוחות, את מרכזי הכוח השונים מאוד; הוא חומק מן המיתוס "האינפורמטיבי" כדי להעריך את השיטה ההירארכית והציווית של שפה בתור מסירת פקודות, הפעלת כוח או התנגדות להפעלה זו. בעקבות מחקרניהם של פרגוסון (Ferguson) וגומפרץ (Gumperz) מציע אני גובאר מודל ארבע-לשוני: השפה המקומית (vernaculaire), שפת אם או שפה טריטוריאלית, שפה של קהילה כפרית או כפרית במוצאה; השפה המסיעה (véhiculaire), שפה עירונית, מדינית או אפילו כלל-עולמית, שפה של חברה, של סחר חליפין, של תמסורת ביורוקרטית וכזו, שפה של ה-טריטוריאליות מדרגה ראשונה; שפה רפרנציאלית (référentielle), שפה של מובן ושל תרבות המחוללת רהיטוריאליות תרבותית; שפה מיתית (mythique) הנמצאת באופק של תרבויות, שפה של רהיטוריאליות רוחנית או דתית. קטגוריות החלל-זמן של שפות אלה משתנות בבירור: השפה המקומית היא **כאן**; השפה המסיעה, **בכל מקום**; השפה הרפרנציאלית, **שם**; המיתית, **מעבר לכאן**. יותר מכך, ההתפלגות של שפות אלה משתנה מקבוצה לקבוצה, ובאותה קבוצה עצמה, מתקופה לתקופה ובמשך זמן רב הלטינית היתה שפה מסיעה באירופה. לפני שהפכה לשפה רפרנציאלית ואחר כך למיתית: כיום האנגלית היא השפה המסיעה הכלל-העולמית.²⁸ מה שיכול להיאמר בשפה אחת אינו יכול להיאמר בשפה אחרת, והמכלול של מה שיכול להיאמר ומה שאינו יכול להיאמר משתנה בהכרח משפה לשפה ועל פי היחסים בין שפות אלה.²⁹ נוסף על כך, לכל הגורמים האלה יכולים להיות שוליים דר-משמעיים וחלוקות גמישות. ואלה משתנים מתחום לתחום. שפה יכולה למלא תפקיד מסוים בתחום מסוים, תפקיד אחר בתחום אחר. כל תפקיד של שפה מתחלק בתורו וכולל ריבוי של מרכזי כוח. דייסה של שפות. כלל וכלל לא שיטה של לשון. ניתן להבין את זעמם של הטהרנים³⁰ הבוכים על ששרים את המיסה בצרפתית, כיוון שכך מדיחים את הלטינית מתפקידה המיתית. אבל "אגודת המוסמכים" (la Société des agrégés) מצויה בפיגור רב יותר, והיא מבכה אפילו את ההדחה של הלטינית מתפקידה התרבותי

Henri Gobard, "De la 28. vehicularité de la langue anglaise." in: *Langues Modernes*, Janvier 1972 (et *L'Aliénation linguistique: Analyse tétraglossique*, Flammarion, Paris, 1976)

29. מישל פיקו מתעקש על חשיבות החלוקה בין מה שיכול להיאמר בשפה בדגש נתון ובין מה שאינו יכול להיאמר בה (גם אם ניתן לעשותו). זורוו' רברה (Dévereux), המצוטט אצל גובאר, מנתח את המקרה של צעירי מואב (Mohaves) המדברים בקלות רבה על המיניות שלהם בשפתם המקומית. אבל אינם מסוגלים לדבר כך בשפה המסיעה, שבשילבם היא אנגלית – וזאת, לא רק מפני שהמורה האנגלי ממלא תפקיד דכאני, אלא בגלל בעיה של שפות, וראו *Essais d'ethnopsychiatrie générale*, Gallimard, Paris, 1970, pp. 125-126

Intégristes – טהרנים 30. המסרבים להתאים דוקטרינה מסוימת לתנאים חדשים והמתיגמתו.

הרפרנציאלי. כך גם מתאבלים על צורות כוח כנסייתיות או חינוכיות שפעלו באמצעות שפה זו וכיום צורות אחרות תפסו את מקומן. יש דוגמאות חמורות אף יותר, החוצות קבוצות. עם הרה-טריטוריאליזציה באמצעות דיאלקט או ניב, שפה מקומית, מתחדשת הרגינאליות: כיצד זה משרת את הטכנוקרטיה העולמית או העל-מדינית? כיצד זה יכול לתרום לתנועות מהפכניות. כיוון שגם הן מקדמות צורות ביטוי מיושנות שאותן הן מנסות לטעון במובן אקטואלי... החל בשרבן-שרייבר (Servan-Schreiber), עבור דרך הפייטן הברטוני וכלה בזמר הקנדי. ועם זאת, הגבול אינו עובר כאן. כיוון שגם הזמר הקנדי יכול לחולל הרה-טריטוריאליזציה ריאקציונרית ביותר, אדיפאלית ביותר, הו אמי. אה מולדתי, סוכתי, אולָה אולָה. אנחנו אומרים זאת לכם, דייסה, היסטוריה מעורבת, עניין פוליטי שהבלשנים אינם מכירים כלל, אינם רוצים להכיר – כיוון שבתור בלשנים הם "אפוליטיים", מלומדים טהורים. אפילו חומסקי מפצה על האפוליטיות שלו כמלומד באמצעות מאבקי האמיץ במלחמת וייטנאם.

נחזור למצב באימפריה ההאבסבורגית. ההתפוררות והשקיעה של האימפריה מכפילות את המשבר, מבליטות בכל מקום את תנועות הדה-טריטוריאליזציה ומעודדות הרה-טריטוריאליזציות מורכבות. מיושנות, מיתיות או סימבוליות. נצטט בערבוביה מבני זמנו של קפקא: איינשטיין והדה-טריטוריאליזציה שעשה לייצוג של היקום (איינשטיין לימד בפראג, והפיזיקאי פיליפ פראנק נשא שם הרצאות שקפקא נכח בהן); הדודקפונים האוסטרים והדה-טריטוריאליזציה שחוללו בייצוג המוזיקלי (צעקת המוות של מריה בוויצק, או זו של לולו, או ה"סי" המוכפל שהולך לדעתנו בכיוון מוזיקלי הקרוב במובנים מסוימים לזה שקפקא הלך בו); הקולנוע האקספרסיוניסטי ותנועתו הכפולה: הרה-טריטוריאליזציה והרה-טריטוריאליזציה של הדימוי (רוברט ויין [Wiene], שהוא ממוצא צ'כי; פריץ לאנג [Lang], יליד וינה; פול וגנר [Wegener] והשימוש שעשה בתמונת של פראג). וכמוכן, הפסיכואנליזה בווינה והבלשנות בפראג.³¹ מהו המצב הייחודי של יהודי פראג באשר ל"אדבע השפות"? בשביל היהודים שמוצאם מסביבות כפריות, השפה המקומית היא הצ'כית, אבל הצ'כית נוטה להישכח ולהידחות; באשר ליידיש, לעתים קרובות מתייחסים אליה ביראה ובזלזול, היא מעוררת פחד, כפי שקפקא אומר. הגרמנית היא השפה המסיעה של הערים, שפה ביורוקרטית של המדינה. שפת סחר החליפין (אבל האנגלית כבר התחילה להיות הכרחית לפונקציה זו). ולגרמנית – הפעם זו של גיתה – עדיין יש תפקיד תרבותי ורפרנציאלי (ובאופן משני גם לצרפתית). עם ראשית הציונות, העברית, בתור שפה מיתית, היא עדיין חלום פעיל. עבור כל אחת מן השפות האלה יש להעריך את מקדמי הטרטוריאליזציה, הדה-טריטוריאליזציה והרה-טריטוריאליזציה. קפקא עצמו הוא אחד מן הכותבים היהודים הבודדים בפראג המבין ומדבר צ'כית (לשפה זו תהיה חשיבות גדולה ביחסיו עם מילנה). הגרמנית משחקת את התפקיד הכפול של שפה מסיעה ותרבותית – ובאופן נמצא גיתה (קפקא יודע גם צרפתית, איטלקית וללא ספק קצת אנגלית). עברית הוא ילמד רק אחר כך. מסובך יותר יחסו של קפקא ליידיש: יותר משהוא רואה בה סוג של טריטוריאליזציה לשונית בשביל היהודים, הוא רואה בה תנועה של דה-טריטוריאליזציה נוודית הפועלת בתוך הגרמנית. היידיש מקסימה אותו לא כל כך בשל השפה של הקהילה הדתית אלא דווקא בשל התיאטרון העממי

31. על חוג פראג ותפקידו בבלשנות ראו, Change 3, 1969: 10, אמנס חוג פראג נוצר רק ב-1926, אבל ב-1920 הגיע יאקובסון לפראג, שבה כבר הייתה קיימת אסכולה צ'כית שהונהגה בידי מתסיוס (Mathesius); וזאת קטורה לאנסון מרטי (Marty), שלימד באוניברסיטה הגרמנית. בשנים 1902-1905 שמש קפקא קורסים אצל מרטי. שהיה תלמידו של ברנטאנו (Brentano), והשתתף בפגישות של תלמידי ברנטאנו.

32. על קשריו של קפקא ללוי ולתיאטרון היידי ראו מנס כרוד, פראנץ קאפקא, ביאוגרפיה, תרגום עזנה קורנפלד, עם עובד, תל אביב, תשס"ו, עמ' 117–123, וכן ואגנבאך (לעיל, הערה 2), עמ' 163–167. בתיאטרון-חקיינות זה היו בוודאי הרבה ראשים מורכנים וראשים מורמים.

33. "Discours sur la langue yiddish," in: *Carnets, Oeuvres complètes, Cercle du livre précieux*, t. VII, pp. 383-387

34. עורך של כתבי-עת אמר שלפרוה של קפקא יש "מראה של נקיון של ילד שמשגיח על אישיותו", וראו ואגנבאך (לעיל, הערה 2), עמ' 82.

35. "אלוף השחייה" הוא ללא ספק אחד הטקסטים ה"בקטיים" ביותר של קפקא: "עלי להיווכח בוודאות שאני כאן בארצי ושלמרות כל מאמצי איני מבין אף מלה בשפה שאחם מהדברים בה" ("ראשית עלי להבהיר שאני לא נמצא כאן במולדתי. ועם כל מאמצי אינני מבין אף מלה מן הנאמר כאן", וראו לעיל, הערה 14, עמ' 165).

(הוא ייעשה לפטרוני ולאמרגן של קבוצת התיאטרון הנוודת של יצחק לוי).³² מיוחדת במינה היתה הדרך שבה הציג קפקא בעת התכנסות ציבורית את היידיש לפני קהל יהודי בורגני שהיה עוין במקצת: זוהי שפה שמעוררת פחד, אפילו יותר משהיא מעוררת זלזול, "פחד מהול בשאט נפש מסוים"; זוהי שפה נטולת דקדוק החיה ממנוחים גנובים, מגויסים, מהגרים, שנועשו נוודים תוך הפגמת "יחסי הכוח"; זוהי שפה שהורכבה על הגרמנית העילית הבינונית ומעבדת את הגרמנית כה מכפנים עד שאי אפשר לתרגם אותה לגרמנית בלי להרוס אותה; את היידיש ניתן להבין רק "בתחושה" ובאמצעות הלב. בקיצור, שפה מועצמת או שימוש מועצם בגרמנית, שפה או שימוש מינוריים שיסחפו אתכם: "רק אז תוכלו לבדוק בצורה ישירה מהי האחדות האמיתית של היידיש, ותעשו זאת בתקיפות רבה כל כך עד שתרגישו פחד, לא עוד מהיידיש, אלא מעצמכם [...] תיהנו מכך כמידת יכולתכם!"³³

קפקא אינו הותר לרה-טריטוריאליזציה באמצעות הצ'כית. או לשימוש היפר-תרבותי בגרמנית שהוכנסו בה שינויים אונידיסטיים (חלומיים), סימבוליים ומיתיים ואפילו מעברתים, כפי שפוגשים באסכולת פראג, או ליידיש אוראלית ועממית; אבל הוא ילך בכיוון הזה שהיידיש מצביעה עליו באופן אחר לגמרי, כדי להמירו בכתיבה ייחודית ומתבודדת. כיוון שבגרמנית של פראג התחוללה דה-טריטוריאליזציה בכמה מישורים, הוא מרחיק לכת אף יותר, בעוצמה, אבל גם בכיוון של התאפקות, של תיקון חדש שלא נשמע כמוהו, של יישור ללא רחמים, זקיפת ראש. נימוס סכיופוני, שכרות ממים טהורים.³⁴ לשזור את הגרמנית בקווי מגוו; להתמלא בצום; לעקור מן הגרמנית של פראג את כל נקודות התתי-התפתחות שאותן היא מבקשת להצניע, לגרום לה לצעוק צעקה כה חסכנית ונוקשה. להחסיר ממנה את נביחת הכלב, את שיעול הקוף ואת זמוזם החיפושית. לייצר מתוך הצעקה תחביר שיתאחד עם התחביר הקשוח של הגרמנית המיובשת הזו. לדחוף אותה לדה-טריטוריאליזציה שהתרבות או המיתוס לא יפצו עליה עוד, דה-טריטוריאליזציה מוחלטת, אפילו אם היא איטית. נדבקת למקומה. קופאת על שמריה. לגרור את השפה למדבר באיטיות, בהדרגתיות. להשתמש בתחביר כדי לצעוק, לתת לצעקה תחביר.

רק המינורי יכול להיות גדול, מהפכני. לשנוא ספרות של [מחברים] דגולים. היקסמותו של קפקא ממשרתים ומשכירים (וכך גם אצל פרוסט באשר למשרתים וללשונם). אבל מעניינת גם האפשרות לעשות שימוש מינורי בשפה שלך-עצמך, בהנחה שהיא יחידה במינה, שהיא שפה מאז'ורית או שהיא היתה כזו. להיות כמו זר בתוך השפה שלך עצמך: זה המצב של "אלוף השחייה" של קפקא.³⁵ אפילו כשהיא ייחודית, שפה נשארת דייסה, ערבוב סכיופוני, לבוש של מוקיון שדרכו מופעלות פונקציות לשוניות שונות מאוד ומרכזי כוח מובחנים המערבלים את מה שיכול להיאמר ואת מה שלא יכול להיאמר: נשחק בפונקציה אחת כנגד השנייה. נשחק במקדמי הטריטוריאליזציה והדה-טריטוריאליזציה היחסיים. אפילו שפה מאז'ורית מועדת לשימוש עוצמתי שיארוג אותה בהתאם לקווי מגוו יצירתיים, ושימוש זה, איטי וזהיר ככל שיהיה, הוא בבחינת דה-טריטוריאליזציה מוחלטת. איזו המצאה – ולא רק מילונית, המילון נחשב רק מעט – אלא המצאה תחבירית חסכנית כדי לכתוב כמו כלב (אבל כלב אינו כותב. – בדיוק, בדיוק משום כך): מה שארטו עשה לצרפתית, הצעקות-נשימות; מה שסלין עשה לצרפתית,

בעקבות קו נוסף, הקולני ביותר שיש. ההתפתחות התחבירית של סלין: ממסע אל קצה הלילה אל מוות באשראי, ואז ממוות באשראי ועד חברות הגיניול (ואחר כך לא היה לסלין מה לומר עוד אלא לספר את צרותיו, כלומר לא היה לו יותר חשק לכתוב, היה לו רק צורך בכסף. וזה תמיד נגמר כך. קווי המגוון של השפה: השתיקה, ההפרעה, האינסופי, או גרוע מכך. אבל איזו יצירה מטורפת בינתיים, איזו מכונה של כתיבה! סלין זכה לאהדה רבה על מסע אל קצה הלילה, כך שבמוות באשראי הוא הרחיק לכת אף יותר, ואז בחברות הגיניול הנפלאה, ששם השפה איננה עוד אלא עוצמות. הוא דיבר על "המוסיקה הזעירה". גם קפקא זו מוסיקה זעירה, אחרת, אבל תמיד צלילים שעברו דה־טריטוריאליזציה, לשון שהועמדה על ראשה). הנה מחברים מינוריים אמיתיים. מוצא ללשון, למוזיקה, לכתיבה. מה שאנחנו מכנים פופ – מוסיקת פופ, פילוסופיית פופ, כתיבת פופ: wönneluchi. להשתמש ברב־לשוניות בשפתך־שלך, לעשות בה שימוש מינורי או עוצמתי, להנגיד את התכונה המדוכאת של שפה זו לתכונה המדכאת שלה, למצוא בה נקודות של אי־תרבות ותת־התפתחות, אזורים של עולם שלישי לשוני שדרכם השפה תומקת. חיה מתרכבת על, מיסוף מתחבר. לכל כך הרבה סגנונות, או ז'אנרים, או תנועות ספרותיות, אפילו קטנות ביותר, יש רק חלום אחד: למלא תפקיד מאזורי בלשון, להציע שירותים בתור שפת מדינה, שפה רשמית (לדוגמה, הפסיכואנליזה כיום, שמתיימרת להיות האדון של המסמן, של המטפורה ושל משחק המלים). לחלום את החלום ההפוך: לדעת ליצור [מצב של] היעשות־מינורי (האם יש לפילוסופיה סיכוי, לפילוסופיה שזמן כה רב היתה ז'אנר רשמי ורפרנציאלי? והנה מהרגע שבו האנטי־פילוסופיה מבקשת להיות כיום הלשון של הכוח).